

kezelik. A formátumok között pedig van átjárás több módon:

- Formátumkonverzió ingyenes szoftver segítségével, például Calibre.
- Eszközforgalmazó által nyújtott konverzió, például Amazon. (Ez röviden a következőképp működik: bármilyen dokumentumot, többnyire Word-öt megküldjük a Kindle-eszközünk saját e-mail regisztrációjára, majd másodperceken belül gépünkön landol a konvertált szöveg. Weblapot is magáról a szájról azonnal küld a Kindl-ére a rendszer.)
- Maguk a forgalmazók adnak meg formátumaikhoz más gépekre is alkalmas verziókat. Például Amazon PC-re, Amazon iPad-re stb.

Az *e-könyv technikája* foglalkozik két alapvető szövegdisztribúciós problémakörrel is: a metaadatok és a másolásvédelem tematikával. Nem általánosságban természetesen, hanem a szövegformátumok szempontjából. Ezekben a fejezetekben is jól jönnek, de általánosságban is ki kell emelni azt a didaktikusságot, hogy a könyvben szemléletes ábrák, írásminták, platformkijelző képek segítik a megértést. Minden formátum mellett egymásra montázsolva láthatók a programozás sorai és a képernyőn valóban látható rajzolat. A másolásvédelmet a szerző a DRM (Digital Right Management) szisztémára alapozva mutatja be, de említi a lehetőségek között a vízjel digitális megjelölést is, mint egyes könyvszármazékok esetén bevált rendszert. Ilyen például jellemzően a képként digitalizált könyv. Végül kénytelen megállapítani Drótos László is a DRM korlátait: „*A legtöbb DRM technológiát a megjelenése után gyorsan feltörik, így a fekete-piacon tovább folyik ezeknek a dokumentumoknak az illegális terjesztése. A DRM okozta kényelmet-*

*lenségek és a kalózkodás egyaránt megnehezítik azt, hogy az e-könyvek esetében kialakuljon egy fenntartható üzleti modell (ami a digitális zeneterjesztés esetében már kialakulni látszik) és az e-könyveket ugyanolyan kényelmesen és szabadon, minden érdekelt félnek elfogadható módon használja a társadalom, mint a papírkönyveket. (Bár mint tudjuk, kezdetben ezeket is odaláncolták a kolostorokban a pulthoz.)”*

Drótos László összeállítása azt mutatja be, hogy az e-könyv ugyan természetesen számítástechnikai platformon jeleníti meg a szöveget, de ez az egyszerű tény nem jelenti azt, hogy komputeres jártasságra van szüksége az olvasónak. Ugyanakkor érdemes tudni, hogy milyen formátumok futnak a különböző e-könyvolvasó készülékeken. Főleg azért, hogy ne lepődjön meg a vásárlást tervező könyvbarát, ha meglátja a kínált eszközportéka dobozán a felsorolt formátumokat. Mivel esetleg nem ismeri mindegyiket – nem is kell ismerje természetesen –, könnyen arra gondolhat, az e-könyv egzotikus, máshol nem használt platformokkal operál. Ez nem így van, a számítógépről vagy más eszköztől minden könyvállomány áttöltethető az e-könyvolvasó készülékre vagy éppen fordítva: minden e-könyv olvasható bármilyen számítástechnikai eszközzel, legyen az telefon, táblagép, PC, okos tévé, intelligens karóra. Az *e-könyvek technikája* tanulmányból könnyen érthető nyelvezenen kap képet az olvasó az e-book-eszközök platformjairól. A megértést grafikus illusztrációk és képernyőfotók segítik.

**Kerekes Pál**

(ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet)

## **PASTEUR4OA – projekt az Európai Unió Open Access politikáinak összehangolására**

2014 elején két európai uniós projekt indult a nyílt hozzáférés előmozdítására: a PASTEUR4OA és a FOSTER. Az előbbinek hazai résztvevője is van: az MTA Könyvtár és Információs Központ.

A nyílt hozzáférés jelentős előnyöket kínál a tudomány számára – a kutatók azonban nem csupán az előnyöket élvezik, de alkalmanként a terheket is viselik. Az országról országra, intézményenként és

kutatási alaponként változó követelmények nehezítik a szerzők tájékozódását. Az Európai Bizottság 2012 júliusában kiadott, a tagországoknak szóló ajánlásban foglalkozott az közpénzek felhasználásával folytatott kutatások eredményeihez való nyílt hozzáféréssel.<sup>1</sup> Az ajánlott nemzeti Open Access politikák tartalma és megvalósításuk ütemezése a tagállamokon áll – de az EB rendszeres tájékoztatást vár a haladásról.

Minél egységesebbek lesznek az országos politikák, annál erősebb lesz az európai pozíció a kiadókkal szemben, és annál könnyebb dolga lesz a nemzetközi együttműködésekben dolgozó, gyakorta multinacionális kiadók lapjaiban publikáló kutatóknak. A jelenlegi helyzet meglehetősen változatos. A Horizont 2020 keretében folytatott kutatásoknál a publikációk szabaddá tétele a megjelenés után legkésőbb hat hónappal kötelező a természet-, műszaki és élettudományok területén (a bölcsészeti- és társadalomtudományok esetében 12 hónap késleltetés engedhető meg). Az MTA nyílt hozzáféréssel foglalkozó rendelkezése 12 hónapot enged meg – ez a multinacionális kiadók által legtöbbször engedélyezett embargó időtartam. Az MTA – ahogyan az európai egyetemek, tudós társaságok, kutatástámogatók sem – egyedül nem küzdhet eredményesen a multinacionális kiadókkal. S kutatói társadalomnak csak nemzeti, de még inkább uniós szinten van esélye érdekei érvényesítésére.

Az Egyesült Államokban a kormányzati alkalmazottak nem engedhetik át munkaköri tevékenységük keretében készített cikkeik (anyagi) szerzői jogait a kiadóknak, mert azt a kormány birtokolja. Hasonló a helyzet az Egyesült Királyságban, Ausztráliában és Kanadában (csak éppen ezekben az országokban nem a kormányra, hanem a Koronára hivatkoznak – ezt nevezik *Crown copyright*-nak). A kiadók által kért, a szerzői jogok átengedéséről szóló nyilatkozatokban meg is jelentek az Egyesült Államokra, esetenként a Brit Nemzetközösség említett tagjaira vonatkozó jelölőnégyzetek. Ha a szerző ezekben az országokban közalkalmazott, nem kell az anyagi szerzői jogokat a kiadónak átengednie. Amennyiben egységes Open Access szabályozás jönne létre az EB ajánlásai nyomán, bizonyára hatása lenne a kiadók formanyomtatványaira is. Amíg csak a munkáltató követeli meg a nyílt hozzáférést, a kutatóknak nehéz a kiadókkal alkudozniuk – az egységes európai szabályozás esetén csak a megfelelő kockát kell majd kipipálni.

Az egységes európai Open Access szabályozás létrejöttéhez nem elegendők önmagukban az EB ajánlásai. A kevés, hatályban lévő törvény jelentősen különbözik – az Olasz és a Német törvényt V. Moscon (2013) hasonlítja össze.<sup>2</sup> A megoldást a PASTEUR4OA FP7-es projekt jelentheti.<sup>3</sup> „A tudó-

*mány nem ismer országot, mivel a tudás az emberiség birtokában van, a világ világossága.”* mondta Louis Pasteur 1876-ban egy pohárköszöntő során. A határokat nem ismerő tudás képzelet közel áll a nyílt hozzáférés korlátokat felszámoló gondolatához – így a nagy francia tudóst akár a *Steven Harnad* által indított mozgalom előfutárának is tekinthetjük. Az „Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research” – röviden PASTEUR4OA – az Európai Unió tagállamainak nemzeti Open Access stratégiáinak és politikáinak harmonizálását kívánja elősegíteni.

A PASTEUR4OA keretében feltérképezik és összehasonlítják a jelenleg hatályban lévő Open Access rendelkezéseket, és regionális konferenciák szervezésével segítik a tudománypolitikusok és tudományirányítók eszmecseréjét. Míg a PASTEUR4OA felülről közelíti meg az Open Access kérdését, társprojektje, a FOSTER<sup>4</sup> (Facilitate Open Science Training for European Research) alulról építkezik: a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos oktatásokat támogat a kutatók, posztgraduális hallgatók, könyvtárosok számára. Fontos szempont azoknak az oktatása, akik az egyes tagországokban a továbbiakban a megszerzett tudást továbbadhatják, Open Access ismereteket oktathatnak majd. Rendszeresen lehet pályázni a FOSTER projekt által támogatandó Open Access képzések rendezésére, ám támogatás elnyerésére csak nagyobb igényű pályázatoknak van esélye – érdemes lenne Magyarországon összefogni! A következő pályázati felhívás 2014 októberében jelenik meg, 2015-ben rendezendő képzésekre.

#### Hivatkozások

- <sup>1</sup> [http://ec.europa.eu/research/science-society/document\\_library/pdf\\_06/recommendation-access-and-preservation-scientific-information\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/recommendation-access-and-preservation-scientific-information_en.pdf)
- <sup>2</sup> <http://kluwercopyrightblog.com/2013/12/03/open-access-to-scientific-articles-comparing-italian-with-german-law/>
- <sup>3</sup> <http://www.pasteur4oa.eu>
- <sup>4</sup> <http://www.fosteropenscience.eu/>

**Holl András**

(MTA Könyvtár és Információs Központ  
informatikai főigazgató-helyettes)